

Geen muren tussen kerk en gevangenis

In Nederlandse gevangenissen, huizen van bewaring, detentiecentra, jeugdinstellingen en tbs-klinieken werken 55 justitiepredikanten. Jan Eerbeek is hun hoofdpredikant, hij werkt bij de Dienst Justitiële Inrichtingen van het Ministerie van Justitie.

Posthumus

“Christus zegt: ‘Ik ben in de gevangenis geweest en gij zijt tot mij gekomen.’ Je vindt Christus in de gevangenis. Het is een wezenlijke taak van de kerk om gevangenen te bezoeken en met hen een gemeenschap te blijven vormen. De muren die in de samenleving bestaan, bestaan voor de kerk niet. De kerk is geroepen om over de muren heen de verbondenheid met de gevangenen te blijven onderhouden.”

Broeders en zusters

Eerbeek (1947) werkte twintig jaar als justitiepredikant, voordat hij in 1998 hoofdpredikant werd. “Vanaf het begin heeft het justitiepastoraat mij geboeid en nooit meer losgelaten. Juist in de gevangenis kun je vanuit de kerkgemeenschap met mensen zoeken naar een nieuw perspectief. Het gaat er in het evangelie ten diepste om dat mensen op kunnen staan, ook uit hun diepste wanhoop en hopeloosheid. Het evangelie plaatst ons, zonder dat wij er een prestatie voor hoeven te leveren, in een nieuwe werkelijkheid. Er kan in je leven veel gebeurd zijn, maar je blijft altijd een door God geliefd mens-kind. Dat is de grond waarop je staat als je probeert je leven een nieuwe richting te geven. Wij, justitiepredikanten, scheppen krachtens ons ambt vrijheid in extreme onvrijheid, omdat wij de mensen altijd allereerst ontmoeten in hun oorspronkelijke gedaante: als kind van God. Soms lijken gedetineerden, in de gevangenis eigendom te zijn van het regime, de be-

waarder, de officier of de rechter. Maar in de gevangenis-kerk zijn zij, ten diepste, eigendom van Jezus Christus. Zo nemen wij een voorschot op de vrijheid die de gedetineerde na het uitzitten van de straf ten deel zal vallen. Wij spreken nooit over cliënten, wij spreken over broeders en zusters. Dominee en gedetineerde zitten naast elkaar, als mede-gelovigen. De pijlers van ons werk zijn ‘bewogenheid en bezieling’, en we doen ons werk vervolgens op professionele wijze.”

Exodus

In de dertig jaar dat Eerbeek in het gevangenispastoraat werkt, zag hij de betrokkenheid van de kerk op het werk in de gevangenis groeien. “Ik prijs de kerk daarvoor. Met ondersteuning van de kerk kwamen Exodusprojecten van de grond, opvang voor ex-gedetineerden in intussen 10 huizen en 4 in voorbereiding, en daarbij meer dan 1500 vrijwilligers. Deze vrijwilligers bezoeken kerkdiensten en gespreks-groepen, vrijwilligers geven individuele nazorg, brengen kinderen naar hun gedetineerde ouders en werken in de Exodushuizen. Er zijn dit jaar honderdduizend paaskaarten verstuurd vanuit de Protestantse Kerk in Nederland. Een jaarlijkse actie door christelijke organisaties levert 34.000 agenda's op voor gevangenen. Wij worden uitgenodigd voor gemeentevonden en themadiensten. Dan merk ik hoe mensen geraakt worden door de verhalen over hoe de kerk van betekenis kan zijn voor mensen in de gevangenis, in de marge van de samenleving. In de gevangeniskerk wordt het evangelie concreet. Juist in een diepe en uiterste geslotenheid, waar mensen met de puinhopen van hun eigen leven zitten, worden gemeenschap en perspectief voelbaar. Een kaars wordt aangestoken. Ook ikzelf, Jan Eerbeek, leer dieper en scherper zien waar het in het leven werkelijk om gaat.”

Slachtoffers

In de laatste jaren kwam er maatschappelijk en ook binnen het justitiepastoraat meer aandacht voor de slachtoffers van criminaliteit. Deze ontwikkelingen raken ook het werk van de justitiepredikanten. “Dit jaar gaan onze studiedagen over de vraag hoe slachtoffers in ons pastoraat aan de orde zijn. Zelf raakte ik daar dieper bij betrokken door contact met de familie Jansons, wier dochter Sybine in 1999 verdween en werd vermoord. Haar vader Arjen Jansons schreef er een boek

over: *In het bos zijn de wilde dieren*. Hij en zijn vrouw zullen spreken op onze studiedagen. Als justitiepredikant ben je altijd met de daders bezig, maar je moet je goed bewust zijn dat er ook slachtoffers zijn. Contact tussen de twee is lang niet altijd mogelijk. Tegelijk is het wel goed om de positie van de slachtoffers een plaats te geven in het pastoraat en alert te zijn op wat de gedetineerde voor het slachtoffer kan doen. Mijn rooms-katholieke collega Van Iersel en ik zijn dat ‘herstelgericht pastoraat’ gaan noemen. Het gaat om herstel van de gedetineerde zelf, van zijn relaties met een partner, kinderen en familie, de samenleving en, als dat kan, de slachtoffers.” Deze aanpak past binnen het beleid van de overheid, dat er tijdens de gehele detentie voortdurend aandacht is voor de tijd na de vrijlating. In Haags jargon heet dat ‘doorzorg’.

“Ook ikzelf, Jan Eerbeek, leer dieper en scherper zien waar het in het leven werkelijk om gaat.”

Verharding

De laatste jaren is het maatschappelijk klimaat rondom detentie verhard, onder andere door de groei van omvang en zwaarte van de criminaliteit. “Gisteren hoorde ik iemand spreken namens de Vereniging Ouders van een Vermoord Kind. Je raakt onder de indruk van de impact van zulke zware criminaliteit op de nabestaanden. Wij merken het ook bij de komst van een Exodushuis. Omwonenden betwistten gedetineerden niet het recht op een tweede kans, maar zijn bang voor hun kinderen en hun eigen veiligheid. Predikanten en kerk hebben te maken met dat maatschappelijke klimaat. Aan de ene kant willen wij de angst van mensen serieus nemen en erkennen. Misdaeden hebben ontegenzeggelijk een verwoestend effect op het leven van mensen. Tegelijk moet je zoeken naar nieuwe perspectieven voor degenen die hun straf hebben uitgezeten. Bij ex-gedetineerden speelt een complex van persoonlijke en maatschappelijke problemen. Persoonlijk: vaak een zwakke identiteit, problemen met zingeving, instabiliteit in het dagelijkse leven. De ene keer slapen zij uit tot elf uur, de andere keer staan ze om drie uur 's nachts op om te kijken of er op straat iets te doen is.

*geen muren
2009-01-08*

Maatschappelijke stigmatisering, geen werk, geen huis, geen netwerk, zoals jij en ik in onze kerkelijke gemeente hebben. Ex-gedetineerden hebben vaak geen duurzame contacten, maar wel contacten in de onderwereld.

Bij Exodus werken we volgens het motto: een complexe problematiek vraagt om een samenhangende aanpak. Hoe leer je op jezelf wonen? Hoe gedraag je je in een normale baan? Hoe ga je met je kinderen om?"

Kerk met stip

Eerbeek zit te integratie van ex-gedetineerden als een taak voor de samenleving. Kerkgemeenschappen, sterke maatschappelijke verbanden, kunnen daarvan op dragers zijn. "De betekenis van de kerk whint aan kraach wanneer zij meer aanwezig is in de samenleving met activiteiten die voor het leven relevant zijn. Helias is de groep gedetineerden bij de gemiddelde kerkganger ver uit beeld geraakt. Mensen in de gevangenis zijn alle eindstations van de hulpverlening voorbij en hebben vaak in niets of niemand nog enig vertrouwen. In de gevangenis hebben ze wel intensieve contacten met predikanten en vrijwilligers van de kerk. De grote vraag is hoe kan de kerkgemeenschap ook van betekenis zijn na de gevangenschap? Als gedetineerden vrij komen, hebben ze de pastorale zorg misschien nog wel harder nodig dan binnen de muren.

Mijn stellige overtuiging is dat de kerken door de samenleving sterk worden ondergewaardeerd in wat ze te bieden hebben. De kerk is, linksom of rechtsom, van Groningen tot Maastricht en in alle kleine plaatsen die je kunt bedenken, aanwezig als een zorggemeenschap. Wat zou het mooi zijn wanneer de kerk al haar kraach gebruikt om mensen te helpen die aan de kant van de weg terecht zijn gekomen, losers die er naar verlangen weer iets van hun leven te maken en gelukkig te worden."

Deuren open

"Ik zat haast op een terras op de Vismarkt te Groningen, te belien. Er kwam een dakloze voor me staan die om geld vroeg. Ik kon alleen maar zeggen: 'Wacht even, ik zit te belien.' Toen ik klaar was, gaf ik hem geld en hij vroeg wat ik deed. Ik zei dat ik predikant ben. Hij vertelde mij ook gelovig te zijn en tegenaan een kerk te gaan.

In zo'n bijna terloops gesprek komen direct disparate zaken ter sprake, ik heb dat vaker. Het is een uitdaging voor de kerk om meer te doen met de religieuze gevoelens van zoveel mensen in onze samenleving. Wij kunnen die mensen verlichten, maar ook proberen te blijven communiceren. Dat kan door als kerk veel meer aanwezig te zijn in het dagelijkse leven van mensen. Waarom zou een kerk geen opvoedingscursussen organiseren? Waarom zouden wij de deuren niet openzetten voor iedereen die zijn huwelijk wil laten zegenen, in plaats van eerst te kijken of ze wel lid zijn?"

Op allerlei manieren kun je als kerk dienstbaar zijn voor de diepe levensgevoelens van mensen. Dat lukt de predikanten in de gevangenis. Ex-gedetineerden die ik voor

mijn nieuwe boek interviewde gaven aan dat het geloof, zoals ze dat in de gevangenis beleefden, nog steeds een rol speelt in hun leven."

Kerkdienst

In een streng bewaarde afdeling vierde Eerbeek ooit Kerst samen met slechts een enkele gedetineerde. "Ik kreeg van hem een kerstgeschenk: een stukje karton, met een bandje er aan, waar een plaatje van een horloge op was geplakt."

Ook nu gaat hij nog regelmatig voor in kerkdiensten binnen de muren van de gevangenis. "Ik heb dat nodig. In de diensten worden de gedetineerden, de vrijwilligers en ikzelf uitgedaagd boven de dagelijkse realiteit, die vaak niet florissant is. Samen ervaren we dat het mogelijk is om in een ander licht te staan. In al die jaren ben ik juist in de gevangenis scherper en dieper gaan verstaan wat het hart van het evangelie is. Ik heb geleerd dat de grens tussen mij en de man die ingesloten is flinterdun is, dat wij beiden van genade mogen leven.

Ik was pas begonnen bij Justitie toen ik sprak met een man die zijn vrouw had vermoord. Een dramatische toestand, hij was erg verdrietig en wanhopig. Ik merkte gaandeweg dat ik meer met mezelf bezig was dan met hem. Het was een gewone man, zoals jij en ik, die mij in de trein niet zou zijn opgevallen.

Toen dacht ik: wat hij kan, kan ik ook. Ieder mens heeft ook die mogelijkheid, om iets slechts te doen. Als dat is, wat is dan nog de grond onder je voeten? Dat is dat we van genade leven mogen, dat het leven je geschonken wordt. Die menselijke waardigheid hoef je niet te bevechten of te bewijzen, die is je geschonken en die gaat nooit bij je weg. Omdat je beeld van God bent."

Jan Eerbeek, Een misdadiger is meer dan zijn delict.

Doorn: ArkMedia, 2009, € 17,50, www.arkmedia.nl

Feedback

Ex-gedetineerde:

Ik ben een voorbeeld dat het kan!

Stanley Groenewald, veertiger, woont in Den Bosch. Eind jaren zeventig was hij in de gevangenis.

"Het niet op dit fitness overal", zegt hij dit ik binnenkom. "Ik sport fanatiek - hardlopen, zwembad, fietsen. Het werkt dit een medijn voor me."

Jij was in de gevangenis. Daar heb je een dominee meegemaakt.

Ik was verlast. Zo ben ik in de gevangenis terechtgekomen. Daarna een atkikkliniek en twee jaar een therapeutische gemeenschap. Daar heb ik vooral geleerd met gevoelens om te gaan. "Ja, dat atkikken is gelukt. Dat vind ik nog steeds bijzonder. Ik ben een voorbeeld dat het kan! In de gevangenis - ja, daar was dan iemand met wie je gewoon kon praten. Eerst een pastoor, later een dominee. Gewoon, over dingen van het leven. Het ging niet aldoor over God of geloof. Ik heb ook meegedaan in een gespreksgroep. Het was natuurlijk ook gewoon een gelegenheid om van je cel afte mogen. Maar dat was heel goed.

Met God - dat blijf ik heel moeilijk vinden. Ik bid wel. En dan hoop ik dat ik de zonde weer zie schijnen. Soms gebeurt dat ook. Maar ik heb ook veel tegenslag. Dat zie ik dan maar als beproevingen op mijn pad.

Heb je ook andere kerkmensen meegemaakt, vrijwilligers?

Ja, het is heel belangrijk dat er mensen van buiten zijn die je kunt vertrouwen. Dat vertrouwen moet je natuurlijk ook opbouwen. Weet je, de gevangenis is geen goede omgeving. Ik begrijp dat er straf moet zijn - mi hoor je niet klagen, soms is het nog veel te licht. Maar om echt te veranderen - daar helpt de gevangenis meestal niet bij, ik heb er een keer een film gezien, over Martin Luther King. Hij zei mooie dingen: "Je moet slim en taal leren zijn als een slang, en zachtvaardig als een duif". Die man inspireert mij, hij is een soort ideaal.

Vertel eens wat over je ideaal.

Kijk, dit moet het worden. (Hij laat een dik

manuscript zien met zijn levenshoed.) Hier vertel ik alles in. Ik wil laten zien dat het kan, dat je echt kunt atkikken en je leven kunt veranderen. Ik hoop zo dat het lukt een uitgever te vinden. Ik moet het vertellen, liefst aan iedereen. Maar vooral aan de jongens die hetzelfde hebben meegemaakt. Dat is echt mijn opdracht.

In de kerk zitten die jongens meestal niet. Hebben 'keurige nette kerkmensen' ook iets aan je boek?

Nou en of. Leer er maar iets van kennen. Ik ben niet zelig; een straf, dat moet als je iets fout hebt gedaan. Zal ik niks van zeggen. Maar daarna - dan begint het pas. Toen ik er weer uit kwam, bestond Exodus nog niet. Maar mensen kunnen veranderen. Dat wil ik laten zien. Ook aan keurige kerkmensen.

En je hebt plannen voor een project?

Ik kom wel eens op scholen of ga door het land met een gevangenispredikant. Dus ik spreek heel veel jongens die er zo voorstaan

als ikzelf jaren geleden. Maar ik wil meer. Liefst wil ik een groep jongens trainen. Deren jongens, een goede mix: ex-verlasten, spijbelars, Marokkanen, Surinamers. Het begint met sporten, pittige duursporten: ze moeten zichzelf leren kennen, kunnen incasseren, doorgaan, volhouden. Diep atzen, maar je kan meer dan je denkt.

En minstens even belangrijk: met je gevoelens leren omgaan, erover praten. Dat kunnen de jongens niet. Dat wordt het tweede deel van de training. Het derde deel is scholing. Werk, opleiding: eigen kwaliteiten ontdekken.

Een ambitieus plan...

Zeker. Nee, dat kan ik niet in mijn eenijle. Anderen trainers, adviseurs. Ik moet iemand vinden die er iets in ziet. Een stichting, een sponsor. Ja, er moet ook iemand zijn die mij terug kan fluiten. Maar dat wordt héél moeilijk. (Hij lacht hartelijk)

Allie Liebich